

LUC WALLEYN

Mensenrechtenactivist onder de onmensen

27 SEPTEMBER 2014 | Griet Plets, foto's Jimmy Kets

In Gent werd een vrouw aangehouden op verdenking van oorlogsmisdaden in Liberia. Tien jaar in ons land al, en nu alsnog door drie slachtoffers de cel in gepraat. 'Dit is een symbooldossier in de strijd tegen straffeloosheid', zegt Luc Walley, advocaat van de slachtoffers. Over bloedrode gruwel en de grijze zone tussen verzet en terrorisme. Griet Plets, foto's Jimmy Kets

'In Nederland is een regering gevallen over Srebrenica. Jean-Luc Dehaene kwam in het Rwanda-proces getuigen: "Wij waren daar als peacekeepers, maar er was geen peace meer te keepen." Et voilà' Jimmy Kets

Misschien deed ze wel in dezelfde Delhaize haar boodschappen als u of ik. Ze had man en kind hier, en een tijdlang een baan bij Volvo Cars in Gent. Daarna werd ze huismoeder. Op haar Facebook: foto's van haar zoontje, in Rode Duivels-outfit. En van zichzelf, flanerend op de Vrijdagsmarkt of door de Gentse straten. Martina Johnson deed geen enkele moeite om zich te verstoppen, ze hield zelfs de naam waarmee ze een jaar of veertig geleden geboren werd. Alsof ze met haar komst naar België ook de grote vlucht vooruit had genomen.

Maar het verleden haalde dan toch het heden in. Op 17 september werd Johnson door speurders van haar bed gelicht, twee dagen later werd haar aanhouding met een maand verlengd. Oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid, luidt de aanklacht. Johnson zou in de Liberiaanse burgeroorlog (1989 tot 1997) een van de naaste medewerkers van generaal Charles Taylor zijn geweest. Die leidde met zijn NPFL (National Patriotic Front of Liberia) het verzet tegen president/dictator Samuel Doe en ging daarbij bijzonder wreed tewerk: de troepen van Taylor moordden, verkrachtten, plunderden en zetten op grote schaal kindsoldaten in.

Taylor zelf – ‘Pappie’ voor zijn jonge soldaten – werd in 2012 al door het Sierra Leone-tribunaal tot vijftig jaar cel veroordeeld, voor oorlogsmisdaden in dat buurland van Liberia. Martina Johnson ontsprong, net als anderen, de dans. Nog nooit werd een vermeende verantwoordelijke of medeplichtige van de oorlog in Liberia opgepakt. Tot vorige week dus. Als het in België tot een proces komt, verschijnt Johnson voor assisen – net als eerder al Rwandese genocideverdachten in ons land.

Blijvend litteken

‘Dit is een erg belangrijk dossier voor Liberia, maar ook internationaal, in de strijd tegen de straffeloosheid’, zegt Luc Walley (65), mensenrechtenspecialist en de advocaat van drie slachtoffers van Martina Johnson. Zij brachten de zaak aan het rollen, door bij het Belgische parket een klacht met burgerlijke partijstelling in te dienen. Oorlogsmisdaden kunnen voor een Belgische rechtbank worden gebracht als het slachtoffer Belg is, of de verdachte zich in België bevindt.

De slachtoffers kwamen bij Walley terecht via twee non-profitorganisaties, een Zwitserse en een Liberiaanse, die samen getuigenissen over de oorlog in Liberia verzamelen en ijveren voor gerechtigheid. Er staat weinig op papier in Liberia, met de getuigen dreigen op termijn ook de laatste verslagen en bewijzen te verdwijnen. Maar toen in getuigenissen meermaals de naam ‘Martina Johnson’ viel, kreeg plots een concrete zaak vorm.

‘Ik heb geen detectivewerk moeten doen’, vertelt Luc Walley in zijn kantoor in Schaarbeek. ‘In Liberia bleek vrij algemeen bekend dat ze naar België óf de VS was vertrokken, en ik heb haar meteen in het Rijksregister gevonden. Dus een klacht in België

kon.’

De drie slachtoffers wonen zelf nog in Liberia en beschuldigen Johnson van misdaden tijdens operatie Octopus in 1992, een offensief op de hoofdstad Monrovia waarbij het NPFL het vooral op etnische minderheden had gemunt. Het eerste slachtoffer werd door Johnson bij een controlepost beschoten – het schot liet een blijvend litteken na – en door een van haar manschappen gestoken met een bajonet. Het tweede slachtoffer zag hoe z’n zus door Johnson werd vermoord en werd zelf door haar en haar troepen gevangengenomen. Hij werd net niet seksueel verminkt (zijn broek hing al op z’n knieën) doordat er een tegenaanval kwam. En de derde klager is de andere zus van de man, ‘onrechtstreeks slachtoffer’, als familielid van de vermoorde vrouw.

Het is niet voor het eerst dat Martina Johnson van oorlogsgruwel wordt beschuldigd. Tussen 2005 en 2010 bracht een Waarheidscommissie in Liberia de mensenrechtenschendingen tijdens de burgeroorlog in kaart. In het verslag van die commissie stond haar naam al in 2010 in de lijst van ‘meest beruchte oorlogsmisdadigers, die zeker moesten worden vervolgd’. En verschillende getuigen beschreven in detail wie Martina Johnson was, en wat ze deed. Dat ze een generaal van Taylor was en altijd zijn ‘*dragon gun*’ gebruikte. Dat ze er slank uitzag, en altijd onbewogen. Eén vrouw vertelde ook hoe Johnson met haar rebellen het dorp binnenviel, en menselijke resten kookte.

Ook tijdens het Sierra Leone-tribunaal tegen Taylor werd Johnson vernoemd. En ze wordt gelinkt aan de moord op zes zusters uit de VS – een aspect dat de zaak extra gewicht kan geven en waarvoor ze al eerder door de CIA werd ondervraagd. Alles samen zou Johnson verantwoordelijk zijn voor tientallen, wellicht honderden doden.

‘België maakt werk van dit dossier, dat is belangrijk’, vindt Walley. ‘Dat Justitie consequent is en zegt: *of de slachtoffers nu blank of zwart zijn, Belg of Afrikaan, we laten een zaak als deze niet passeren*. Het onderzoek is grondig gevoerd sinds wij eind 2011 een klacht hebben ingediend. Maar het is jammer dat er niet eerder iets gebeurd is. Vóór wij met de slachtoffers de zaak hebben geforceerd.’

België wist wie ze was, of had het moeten weten, na die Waarheidscommissie en het Sierra Leone-tribunaal? Er zijn duizenden conflicten (geweest) wereldwijd, tientallen commissies en tribunalen.

‘Het zou mij verwonderen mocht het parket nooit eerder van Martina Johnson hebben gehoord vóór onze burgerlijke partijstelling er kwam. Maar ik vind niet dat we nu in de eerste plaats op het parket moeten gaan schieten. De centrale boodschap is: dit is geen prutszaak, het parket heeft drie jaar consciëntieus onderzoekswerk gedaan, het heeft een stevig dossier. Er worden niet elke dag in Europa of Amerika oorlogsmisdadigers gevat.’

U zegt: het is vooral belangrijk dát Martina Johnson ter verantwoording wordt geroepen. Maar het blijft een vreemde gedachte: dat iemand met zo'n verleden hier zo lang zo zorgeloos kan wonen. En iemand met kennis van zaken zei me dat ook veel Rwandese daders nog vrij rondlopen.

‘In het laatste Rwanda-dossier, waarin ik ook optreed, zijn op zeker ogenblik een viertal mensen opgepakt, een tijdlang aangehouden en uiteindelijk weer vrijgelaten omdat ze de eerste vijf jaar niet kunnen worden berecht. Het parket schrikt terug voor té veel assisenprocessen over internationale dossiers omdat de agenda al voor jaren vol zit met andere zaken. En oorlogszaken kun je niet “correctionaliseren”, zoals met andere dossiers wel soms kan.’

‘Maar ik vind het de wereld op z'n kop. Je kunt toch niet zeggen: wanneer is er nog eens tijd voor een proces? En dan in functie van de agenda gaan beslissen: vervolgen we of niet. Zeker in Brussel is de achterstand groot. Ik ben blij dat Martina Johnson in Gent moet verschijnen.’

U treedt ook op voor slachtoffers van het Don Bosco-drama, toen in 1994 in Rwanda 2.000 Tutsi's in een school hun toevlucht zochten, omsingeld door Hutu-milities, maar door Belgische blauwhelmen in de steek werden gelaten. Hoe staat het met dat dossier, waarin u de drie bevelhebbers én de Belgische staat hebt gevorderd?

‘Wel, een Brusselse rechter heeft in 2010 in eerste aanleg een opmerkelijk vonnis gevelde: dat de officieren wel degelijk ter verantwoording geroepen konden worden als ze wisten wat de consequenties van hun vertrek zouden zijn, dat ze zich niet op bevel van hogerhand konden beroepen en dat ook de staat hierop kon worden aangesproken. Die Belgische staat is toen in beroep gegaan, de zaak zou in november opnieuw worden gepleit – maar we hebben net bericht gehad dat de zittingen zijn afgelast en de zaak is uitgesteld. Zonder dat een nieuwe datum is vastgelegd. Het lijkt duidelijk geen prioriteit.’

‘En omgekeerd: in de zaak van de tien para's die in Rwanda werden vermoord, is wel grote moeite gedaan om hier een dader te berechten en een proces te organiseren. De enige gekende dader (*majoor Ntuyahaga, red.*) was in Tanzania aangehouden en zou voor het internationaal Rwanda-tribunaal in Arusha verschijnen. Maar Arusha heeft hem overgedragen omdat we hem per se h er wilden berechten.’

‘Ik vind dat Nederland met het Srebrenica-drama veel verder is gegaan (*toen duizenden Bosnische mannen door Servi ers werden vermoord, terwijl Nederlandse VN-soldaten hen moesten beschermen, red.*). De Hoge Raad heeft daar een duidelijk standpunt ingenomen: dat de staat verantwoordelijk was, er is zelfs een regering over gevallen. Maar ook de Belgische para's hebben in die school 2-3.000 mensen in de steek gelaten. Jean-Luc

Dehaene, die ten tijde van de genocide premier was, kwam op het Rwanda-proces getuigen: “Wij waren er als peacekeepers,” riep hij, “maar daar was geen peace meer te keepen!” Et voilà. Dus heeft het volk de prijs betaald.’

Wat zegt u tegen uw cliënten als een zaak zo lang blijft aanslepen? We zijn twintig jaar verder. Zegt u nog: blijf vertrouwen in het Belgische gerecht?

‘Ik zeg: we doen wat we kunnen. Ik treed voor het Internationaal Strafhof in de zaak-Lubanga op (*Thomas Lubanga, Congolese militair en politicus die van oorlogsmisdaden wordt verdacht, red.*), en ook daar gaat het tergend traag. Lubanga is in 2006 aangehouden, in 2012 is hij veroordeeld en intussen wachten we al twee jaar op een beroep. Ik heb cliënten die als getuigen in een beschermingsprogramma zijn “gestopt”: dat verschilt niet erg veel van huisarrest. Maar vijf jaar later zit er nog altijd geen beweging in dat dossier.’

‘Anderzijds: ik zit in een moeilijke positie, aan de kant van de slachtoffers, want als ik voortdurend roep: *er gebeurt niets, het is een schande*, dan voed ik de kritiek van hen die zeggen dat die internationale strafhoven toch tot niets dienen. Ik vind dat níét.’

U schreef vorig jaar een opgemerkte bijdrage in De Morgen over Belgische Syriëstrijders. U trok de parallel met Libië: daar waren de verzetsstrijders helden, in Syrië zijn het terroristen.

‘Ik ben gechoqueerd door de manier waarop men terrorisme en humanitair recht dooreen haalt, en uiterst selectief gebruikt, zoals het uitkomt. De antiterrorismewet heeft de individuele aansprakelijkheid sterk uitgebreid: alleen al lid zijn van een terroristische organisatie is genoeg om strafbaar te zijn, ook al heb je zelf nooit wat gedaan. Als het om oorlogsmisdaden gaat, moet al bewezen worden dat iemand zélf bij welbepaalde daden betrokken was. Dat is veel moeilijker. En wat gebeurt dus? Als een conflict plots dichtbij komt, als er strijders van hier vertrekken of er “blanke” slachtoffers vallen, dan zijn het geen oorlogsmisdaden meer, geen ver-van-ons-bedshow, maar terrorisme. En dan mag snel en hard worden opgetreden.’

‘De wet zegt uitdrukkelijk dat van terrorisme sprake is als in een vredessituatie een bepaald soort misdaden wordt gepleegd. Gaat het om een gewapend conflict waarin een van de partijen de burgers terroriseert, dan is het een kwestie van humanitair recht. En dan kan wel sprake zijn van terroristische methodes, zoals onthoofdingen, maar waarom was Martina Johnson geen terroriste toen ze haar soldaten burgers liet onthoofden, en zijn Syriëstrijders die dat doen, het wel? Had IS alleen sjieten gevisieerd, geen Amerikanen of Europeanen, dan was het bij oorlogsmisdaden “gebleven”.’

‘Nochtans wegen misdaden tegen de mensheid volgens de internationale rechtspraak zwaarder dan terrorisme, ze verjaren bijvoorbeeld niet. Maar in de publieke opinie is het omgekeerd. Het is wachten op het volgende Rwanda-proces, maar een Syriëganger die voor IS alleen de radio heeft bediend, kan wél snel worden vervolgd. Ik vind dat we oorlogsmisdaden dringend ernstiger moeten nemen.’

U schreef in uw opiniestuk ook: het is naïef te denken dat alle Syriëgangers werkloze, ontmoedigde jongeren zijn die een uitweg zoeken. Is het van uw kant niet naïef te denken dat die jonge strijders met grote idealen vertrekken?

‘De situatie is sinds vorig jaar, toen ik mijn bijdrage schreef, nog veranderd, maar het blijft zó paternalistisch om te zeggen: het zijn sukkelaars, ze vinden geen werk en dus raken ze gefrustreerd. Vertrekken kan evengoed een erg bewuste keuze zijn van een universitair die ervan overtuigd is dat hij dit moet doen. Zoals ooit mensen uit overtuiging bij de Internationale Brigades gingen vechten of naar het Oostfront trokken. Waarom gaan we de dialoog niet aan met jongeren die iets voor Syrië willen doen, in plaats van hen meteen als terroristen te klasseren en hen in de meest radicale richting te duwen?’

Maar ze hebben wel het recht, zegt u, om te gaan vechten?

‘Elke Belgische burger heeft het recht om in het buitenland te gaan vechten. De huurlingenwet verbiedt alleen mensen te ronselen. Er zijn ook jonge Belgische Joden die in Israël hun legerdienst doen om er te gaan vechten, ik ken iemand die in Gaza gewond is geraakt. Terwijl ook Israël het internationale recht niet altijd respecteert.’

‘We hebben nu een paar honderd strijders in Syrië en Irak, maar intussen roept de PKK jonge Turkse Koerden op om tégen IS te gaan strijden. Wat doen we als morgen ook 200 Belgische Koerden aan de andere kant staan? Gaan we die dan ook als terroristen vervolgen?’

‘Ik blijf ervan overtuigd dat het merendeel van “onze” jongeren in Syrië niet alleen maar zin heeft mensen te vermoorden. Wat wel gebeurt, in elke context van massamoord: eens je begint, wordt moorden steeds makkelijker. Een moord plegen verandert een mens. In Rwanda hebben Hutu’s onder dwang hun Tutsi-vrouw vermoord, vaak met haar toestemming: *doe jij het, anders word ik eerst nog verkracht en verminkt*. En daarna ging die man met de anderen mee, en maandenlang moordde hij maar voort. Sommigen krijgen er plezier in – en dan wordt het inderdaad gevaarlijk als zulke strijders terugkeren.’

U bent al jarenlang met oorlogsmisdaden en mensenrechten bezig. Wanneer ze, de gruwelijke verhalen die u hoort?

‘Een beetje. Maar het blijft confronterend. Toen ik met Advocaten zonder Grenzen in Rwanda was, heb ik een man verdedigd die duidelijk mensen had vermoord. Hoeveel, vroeg ik. Hij aarzelde: “Goh, tussen de twee- en de driehonderd.” En dat was met de machete, niet door op een knopje te duwen.’

‘Ik verdedig voor het Strafhof in Den Haag ook kindsoldaten, als slachtoffers. De meesten hadden niet zozeer problemen met dat vechten, wel met hoe ze behandeld werden: geslagen, uitgehongerd, gedrogeerd, de meisjes systematisch verkracht en als seksuele slaven misbruikt. Maar ze zijn wel een speciaal soort slachtoffers, want ze hebben zelf ook vaak verminkt, vermoord, verkracht. Daarmee leren leven: het valt sommigen erg moeilijk.’

U was ook de advocaat van de verdediging in de zaak-Semira Adamu.

‘Er is een tijd geweest dat ik bij het veiligheidspersoneel van Zaventem niet onbekend was. “Ach, meester Walley!” zeiden ze dan, als ik de paspoortcontrole passeerde.’

‘Gelukkig is die uitwijzing toen grotendeels gefilmd, want ook dit wou men in de doofpot stoppen. Ik had nochtans eerder al de zaak behartigd van een Congolese man die op een Sabena-vlucht was gestorven. Ze hadden zijn mond met plakband dichtgekleefd, die man is simpelweg gestikt. Mag niet meer, is toen beslist, maar daarna kwam het kussen – en dat was niet beter.’

‘De zaak-Semira Adamu was choquerend en triest, maar niet uitzonderlijk. Zaventem was lang een rechteloze wereld. Van centra voor uitgewezen migranten was toen nog geen sprake: één gate was voor “de slapers” gereserveerd, tientallen mensen kampeerden daar voor maanden, en overdag liepen ze in de transitzone rond. En gingen we pleiten, dan werd gezegd: de wet is niet van toepassing, want ze zijn in het buitenland, niet in België. Dat soort surrealistische situaties.’

‘Ik ben in 1972 als advocaat hier in Schaarbeek begonnen, en de tijden zijn enorm veranderd. Ik heb erg veel zaken van politiemisbruik behandeld, toestanden die je nu niet meer voor mogelijk houdt. Ik heb een Tunesische man verdedigd die altijd met kostuum en *cravatte* op straat rondliep en hevig protesteerde toen hij als een clandestien tegen de muur werd gezet: handen omhoog, identiteitskaarten afgenomen. Hij ging zo heftig tekeer dat de rijkswachters met hem naar het Zoniënwoud zijn gereden en hem zo hard hebben geslagen dat hij er voor dood achterbleef. Ze hebben uiteindelijk vier jaar cel gekregen, maar die zaak lag al twee jaar stil toen die man voor het eerst bij mij kwam.’

Er is veel veranderd, zegt u, maar u hebt wel grote problemen, las ik, met bijvoorbeeld Fort Europa?

‘Ik ben een groot voorstander van vrij verkeer. Nu trekken wij een muur rond Europa op en we zeggen: het is binnen of buiten. We proberen absoluut te vermijden dat iemand binnenraakt, maar bon, als het toch lukt, dan zal die ooit, op termijn, wel worden geregulariseerd. Wat dan weer een aansporing is om clandestien binnen te komen. En wat tot mensenhandel leidt, schrijnende situaties op de Middellandse Zee, levens die worden geriskeerd. In ons systeem overleeft de sterkste: je moet de grens al over raken, illegaal zien te overleven, ettelijke keren worden uitgewezen, terugkomen – hou je dat lang genoeg vol, dan word je, ooit, met een vergunning beloond.’

‘Wie er nu in slaagt clandestien binnen te komen, kan eigenlijk nooit meer weg. Is het niet beter de visumplicht te versoepelen en legale tewerkstelling toe te laten? Er is niets rampzaligs gebeurd sinds we dat voor de Roemenen en de Polen hebben gedaan. Als mensen wettelijk naar hier kunnen komen, is het ook in hun belang nadien weer te vertrekken als dat moet. En dan kunnen ze later nóg eens proberen. We zouden alvast de duizenden doden vermijden die elk jaar vallen op zoek naar een beter leven.’

Vanwaar uw grote interesse voor de mensenrechten?

‘Ik ben een mei 68’er. Ik was student in Leuven toen, ik zat aan de kant van de PvdA. Ik heb lang militanten verdedigd, betogers, stakers, maar ook leden van het IRA, de ETA, de PKK. U en ik zijn van een andere generatie, maar in de jaren 70 heerste níét de overtuiging dat wie verzet pleegt, per se “de slechte” is. Ik was het niet noodzakelijk eens met de tactieken of het doel van het IRA of de ETA, maar ze waren wel deel van de opstand tegen fascistische regimes overal.’

‘Bon, de wereldsituatie is veranderd, ik ben dat zélf ook. Later ben ik me meer met mensenrechten gaan bezighouden: eerst nationaal, na verloop van tijd ook internationaal. En ik heb intussen een andere visie op geweld dan toen. *(zoekt zijn woorden)* In de jaren 70 had revolutionair geweld een vrij positief imago, je kon er zonder problemen sympathie voor hebben, zeker onder progressievelingen. Maar ik weet intussen hoe vaak en snel geweld ontspoot. Was het gerechtvaardigd dat Angola tegen Portugal in opstand kwam? Ja, maar het geweld in Afrika is wel compleet uit de hand gelopen. Ik vind nu dat je regels, ook in een oorlog, moet respecteren. Zelfs als de tegenstander gifgas tegen zijn eigen bevolking gebruikt, ja. Zo streng is dat humanitaire recht uiteindelijk niet. En anders word je voor je ’t weet even erg als de tiran die je wou bestrijden.’

U bent als 68’er meermaals opgepakt, maar uw vriendin ook een keer, heb ik vernomen, om een heel andere reden.

(lacht luid) ‘Omdat ze in het tijdschrift *Universitas* een artikel over voorbehoudsmiddelen had geschreven, ja. We woonden boven het Huis der Rechten, het studentenlokaal, en de politie viel plots binnen. Ze heeft de nacht niet in de cel doorgebracht, zoals ik ettelijke

malen, maar dat was indertijd dus voldoende voor een inval van de BOB: een artikel over condooms.’

www.asf.be

Getuigen beschreven Martina Johnson in detail. Dat ze er slank uitzag, en altijd onbewogen. Eén vrouw vertelde hoe ze met haar rebellen het dorp binnenviel, en menselijke resten kookte

‘We zijn met de genocidewet van het ene uiterste in het andere gevallen. Eerst was ze véél te idealistisch, nu is ze veel te beperkt’

‘In Nederland is een regering gevallen over Srebrenica. Jean-Luc Dehaene kwam in het Rwanda-proces getuigen: “Wij waren daar als peacekeepers, maar er was geen peac

(/plus/ochtend/bijlage/weekblad)

Lees de volledige editie >

(/plus/ochtend/bijlage/weekblad)

NIET TE MISSEN

([HTTP://WWW.STANDAARD.BE/PLUS/TAG/NIET-TE-MISSEN](http://www.standaard.be/plus/tag/niet-te-missen))

‘Er is geen pretentie, alleen maar goesting’

Er is altijd een plaspauze en de ster van de avond kan echt je buurmeisje zijn: het amateurtheater h...

(http://www.standaard.be/cnt/dmf20140926_01289524)

De vrouw die niet op de generiek mocht staan

Jan Vanderheyden, dat was dé pionier van de Vlaamse film. De regisseur van ‘De Witte’ en andere grot...

(http://www.standaard.be/cnt/dmf20140926_01290012)

‘Belkacem zoog me helemaal mee in zijn ideeën’

Jejoen Bontinck (19) is een van de 46 beklaagden op het proces tegen Sharia4Belgium dat maandag in A...

(http://www.standaard.be/cnt/dmf20140926_01289408)

‘Ik weet niet hoe ik verder moet leven’

Schoonheidsspecialiste Irina Dovgan werd aan de schandpaal gezet in Donetsk. Voorbijgangers bespuwde...

(http://www.standaard.be/cnt/dmf20140926_01290154)

Volledig overzicht (<http://www.standaard.be/plus/tag/niet-te-missen>)

Meer?

Lees de volledige krant digitaal.

(<http://www.standaard.be/plus/ochtend>)